

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAYIMLANAN *RESİMLİ KİTÂB* MECMUASINDA KADINA BAKIŞ AÇISI VE BU BAKIŞ AÇISININ CUMHURİYET VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Kahraman Bostancı*

Özet: II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra yayımlanan *Resimli Kitâb* mecmuası, sanat, edebiyat, tarih, ekonomi, bilim ve teknik üzerine birçok makale içerir. Bu mecmua, Osmanlı aydınlarının gündemini teşkil eden birçok önemli problemi tartışmaya açar. Aynı zamanda kadınla ilgili problemleri tartışırken kadınların problemleri ile ilgili çeşitli bakış açısı ve tezler yayımlamıştır.

Bu çalışmada, *Resimli Kitâb*'da tartışılan kadınların eğitimi, kadın hakları, sosyal hayatta kadın gibi birtakım problemleri değerlendirmeye çalışacağız.

Çalışmanın sonuç bölümünde, *Resimli Kitâb* mecmuasında ifade edilen kadına bakış açısını, sosyal hayatta kadın, kadının eğitimi ve kadın haklarını, Cumhuriyet dönemi ile günümüz arasında karşılaştırma yaparak ele aldık.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, *Resimli Kitâb* mecmuası, sosyal hayatta kadın, kadının eğitimi ve hakları, feminizm.

PERSPECTIVES ON WOMEN IN *RESİMLİ KİTÂB* MAGAZINE PUBLISHED
DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD AND THEIR INFLUENCES
ON THE REPUBLICAN ERA AND CONTEMPORARY TURKEY

Abstract: The journal of *Resimli Kitâb*, which started to be published after the 'declaration of II. Meşrutiyet, has consisted many articles dealing with art, literature, history, economy, and science. This journal has been the medium where many important issues have been discussed by Ottoman intellectuals. At the same time many issues dealing with the status of woman in the state of Ottoman were discussed.

In this paper we took the issue relating the status of women in social life. In the result of study we compared the point of view of woman in *Resimli Kitâb* and that of Republican era and that of today, especially regarding the topics of woman in social life, their educational rights.

Keywords: Second Constitution, *Resimli Kitâb*, woman in social life, woman's education and right, feminism.

* Yrd. Doç., Dr. Bahkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

II. Meşrutiyet'ten sonra yayımlanan *Resimli Kitâb* mecmuası, "siyâsî, edebî, fennî ve ictimai" muhtevalı, bol resimli, teknik açıdan Avrupa'daki türleriyle boy ölçüşebilen, süreli yayımlar tarihimizin önemli mecmualarından biridir. Ubeydullah Esad'ın kuruculuğu ve müdürlüğünde ilk sayısı Eylül 1324/1908 tarihinde yayımlanır. Elli bir sayılılık ömrü olan mecmua, 1329/1914 tarihinde yayımına son verir.

Resimli Kitâb, II. Meşrutiyet yıllarında aylık olarak yayımlanmış ve o devrin meşhur kalemlerinin yazılarına yer vermiştir. Tarihten siyasete, sanattan spora varıncaya kadar *Resimli Kitâb*'da çok çeşitli konuları içeren makalelerle karşılaşmak mümkündür. Burada ürünleri bulunan ve birçoğu Batı hayranı olan şair ve yazarlardan bazılarının adlarını şöyle sıralayabiliriz: Raif Necdet, Şehabettin Süleyman, Selim Sırrı, Rauf Yekta, Halide Edip, Yusuf Akçura, İzzet Fuat, Ahmet Hâşim, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Cenap Şahabettin, Celal Nuri, Emine Semiye, Zeki Velidi Togan, Midhat Cemal...

Resimli Kitâb, mecmuası renkli baskı kapak ve siyah beyaz iç fotoğrafları ile Avrupa'da yayımlanan dergileri hatırlatır. *Resimli Kitâb*'ın baskı adedi tespit edilememesine rağmen okuyuculardan büyük ilgi gördüğü söylenebilir. Aynı ekibin yayımladığı *Resimli Roman Mecmuası* da bu ilginin bir göstergesidir.

Kuşe kâğıtlı baskısı ile *Resimli Kitâb* estetik bir görünüm de ar eder. Altı sayısı bir cilt teşkil eder. Sayfa numaraları yıllık olarak düzenlenir. Her sayısı yaklaşık yüz sayfadan ibarettir. Bazı sayıları (son üç sayı) yüz elli sayfadır. Cilt sonralarında dergide yer alan fotoğraf ve yazıların dizinine yer verilir. Dizinde önce yazı başlıklarına, sonra da yazar adlarına geçilir. 20x27 ebadında olan dergi beş kuruştan satışa sunulur. Herhangi bir fiyat artışı yapılmaz.

N. Ahmet Özalp'in de tespitiyle *Resimli Kitâb*, tarihimizin siyasal ve kültürel açıdan en hareketli bir dönem olan II. Meşrutiyet dönemini belgeleyen mecmualardan biridir. Bu mecmuarın, Özalp tarafından hazırlanan "genel dizin" gözden geçirildiğinde önemi bir kez daha anlaşılacaktır.¹ Osmanlı-Türk sanat, edebiyat ve düşünce kamuoyunun yansıtıcısı olan *Resimli Kitâb*'da kadın dünyasını ilgilendiren yazılar da dikkati çeker.

Resimli Kitâb'da kadınlara yönelik yayımlanan yazıları üç kategoride sınıflandırmak mümkündür:

- 1) Kadın ve kadınlığa dair makaleler²
- 2) Avrupa'da kadın ve kadınlığın durumu ile ilgili makaleler³
- 3) Kadın ve kadınlığa ilişkin şiir, hikâye ve mektuplar⁴

Bilindiği üzere, Tanzimat'tan sonra, Batı kültürü ile yetişen yazarlar, kadın-erkek eşitliği, kadının eğitimi konularında yazılar yazmış; roman ve hikâyelerde de bu konuları işlemişlerdir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Avrupa'daki feminist hareketlerin de etkisiyle Osmanlı-Türk düşünce kamuoyunda, kadın hakları, kadının sosyal hayattaki yeri ve eğitimi üzerine şiddetli tartışmalar yapılmıştır. Bazı erkek yazarlar, müstear kadın adları kullanarak II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan dergilerde yazılar kaleme alır. Türkçülük akımı, eski Türklerde kadın-erkek eşitliğini ortaya çıkararak feminizmi Türkçülük hareketiyle birleştirir.⁵ Batıcılar, kadınların kayıtsız şartsız Batılılaşması taraftarıdır. İslamcılar, kadınların Batılılaşırken geleneklerden asla taviz vermemeleri noktasında ısrarlı bir tavır sergilerler. Kısaca belirtmek gerekirse II. Meşrutiyet'le alevlenen düşünce akımları, kadına bakış açısını da şekillendirir.

II. Meşrutiyet döneminde çıkan süreli yayınlarda (*Sırat-ı Müstakim*, *Türk Yurdu*, *İçtîhâd*, *Resimli Kitâb*, *Şehbâl*, *Sebilürreşâd* vb.) İslamcılar, Batıcıların ve Türkçülerin kadına bakış açılarını bulmak mümkündür.

Süreli yayınlardaki kadın konulu tartışmaların dönemin düşünce akımlarından ayrı tutularak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım olamaz. Bu nedenle bu akımların kadın meselelerine yaklaşımlarını kısaca özetlemek gerekir.

1. İSLAMCILARIN KADINA BAKIŞ AÇISI

İslamcılar, kadın ve kadınlığı ilgilendiren meselelerin çözümünde tabii olarak İslami yaklaşımdan hareket ederler. Kadın, İslami ölçüler çerçevesinde eğitilmeli ve sosyal hayata hazırlanmalıdır. İslamcılar, Batılılaşma taraftarlığına ölçülü yaklaşırlar. Bilim ve teknoloji içerikli Batılılaşmaya göz yumarken geleneklerin ve kültürel değerlerin korunmasını savunurlar.

İslamcılardan kadın ile ilgili görüş ileri süren yazar ve şairlerden bazıları şunlardır: Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Mahmut Esat Efendi, Ahmet Naim, Aksekili Ahmet Hamdi, Said Halim Paşa, Mehmet Âkif.

2. BATICILARIN KADINA BAKIŞ AÇISI

Batıcı düşünürlerin kadın meselesine bakış açılarında mutedil ve radikal çizgide hareket edenler vardır.

Radikal bir Batıcı olan Selahattin Âsım 1905'te yayımladığı *Türk Kadınının Tereddidi* başlıklı kitabında, Türk kadınının dinî baskılar yüzünden yozlaştığına dikkati çeker.

Baticıların önde gelen ismi Abdullah Cevdet, *İçtiyhâd* mecmuasında yayımlanan "Pek Uyanık Bir Uyku" başlıklı yazısında tek eşli evliliği, kadınların istediği şekilde giyinmelerini doğal ve mantıklı bulur.

Abdullah Cevdet'in fikirleri, Cumhuriyet devrinde gerçekleştirilen inkılaplarda etkili olur.

Tevfik Fikret de Batıcı görüşü benimseyen bir şairdir. Tevfik Fikret'in;

Elbet değil nasîbi mezellet kadınlığın

Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer.

mısraları II. Meşrutiyet ve sonrasında âdeta bir leitmotiv gibi tekrarlanır.

Batıcı görüşü aksettiren diğer yazarlar da şunlardır: Ahmet Cevat, Celal Nuri, Halil Hâmid, Rıza Tevfik.

3. TÜRKÇÜLERİN KADINA BAKIŞ AÇISI

Türk Yurdu ve *Türk Ocağı* etrafında toplanan Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Ahmet Hikmet gibi yazarlar, Türk kadının sosyal hayatta da yer almasını şiddetle savunurlar.

Türk Ocağı'nda yapılan kadınlı erkekli toplantılar, konferanslar dikkati çeker. Türkçüler de Baticılar gibi tek kadınla evliliği benimserler.

Ziya Gökalp, Türk kadını ailenin ve devletin temeli olarak gö-rerek kadınla işbirliği içerisinde hareket edilmeden toplum hayatının yürüyemeyeceğine dikkat çeker.

Ahmet Ağaoğlu, *İslamlık'ta Kadın* adlı eserinde kadın haklarından yana görüşler ileri sürer.

Diğer Türkçü şair ve yazarlar da Türk kadınının ıslahı çerçevesinde tezler ortaya atarak Cumhuriyet'in düşünce potasına katkıda bulunurlar.⁶

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı-Türk düşünce kamuoyunun siyasi ve fikri açıdan yansıtıcısı olan *Resimli Kitâb*'da kadın ve kadınlığa ilişkin makalelerin gözden geçirilmesi anlamlı ve önemli olacaktır. Bu makaleleri şu alt başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

KADIN VE KADINLIĞIN DEĞERİ

Resimli Kitâb'da kadınlığı ilgilendiren yazılardan biri, dönemin ileri gelen kadın yazarlarından Emine Semiye'nin "Kıymet-i Nesevîyet" (Kadınlığın Değeri) başlıklı denemesidir.⁷

Emine Semiye, bu denemesinde, Türk kadınının tarih içinde üstlendiği role dikkat çeker. Anadolu ve Rumeli'deki Beylikler dönemi ile Osmanlılar zamanında kibar ailelere mensup kadınlar, büyük işlere karışmış ve erkeklere maddi ve manevi yardımda bulunmuşlardır. Gazilere su dağıtmak, yiyecek yetiştirmek, yaralıları tedavi etmek kadınlığın vazifelerindedir.⁸

Fatih Sultan Mehmet döneminde, kadınların değeri bilinirken 2. Bayezit zamanında ise saraya dalkavuklar ve masalcı kadınlar davet edilmiştir. Böylece sarayda kadınların tahakkümü başlamıştır. Emine Semiye, sarayda Türk kızları ile evlenmenin men edilmesinin hikâyesini de anlatır. Yavuz Sultan Selim, validesinden çok iyi terbiye almıştır. Onun başarısında annesinin rolü büyüktür.⁹

Emine Semiye, bu denemesinden de anlaşılacağı üzere, Türk kadınının tarih içinde üstlendiği role dikkati çeker. Kadınların sosyal ve siyasal hayattaki başarılarını dikkate sunar.

Resimli Kitâb'da yer alan kadınla ilgili bir diğer deneme Zekiye adında bir hanım yazar tarafından kaleme alınır.

"Kadınlığa Dâir"¹⁰ başlıklı bu kısa denemede, siyasi anlamdaki inkılapların tek başına bir milletin ilerlemesi için yeterli olmayacağına, medeniyet yolunda ilerlemek için sosyal hayatta ve düşünce planında inkılapların zorunlu olduğuna dikkat çekilir.¹¹

10 Temmuz, kadınların sosyal hayattaki konumlarını değiştirmede ümit verici bir ışık olarak görülmektedir. II. Meşrutiyet sonrasında kadınların sosyal hayattaki konumları, beklenen düzeye gelememiştir. Kadınlar, "hukûk-ı medeniye" konusunda pek fazla ısrarcı taleplerde bulunmamışlardır. Tahsil, ilim ve marifet konusunda kadınların bilinçlenmesini istemeyen zihniyetler bulunmaktadır.¹²

"Vatanın istikbâli münevver fikirli, rakîk kalbli kadınların elindedir. Vatanımızın mazhar olduğu inkılâb-ı mes'ûdu idâme edecek inkılâb-ı ictimâidir. Hayât-ı ictimâiyemiz ezher cihet inkılâba

Yazara göre, "Terbiye ve selâmet-i umûmiye terbiye-i nisvâna merbûttur."²³

Tevfik Fikret'in "Elbet sefil olursa kadın alçalar beşer" mısrasında ise büyük bir sosyal hikmet vardır.²⁴

Bir kız her şeyden önce anne olmak için doğar. Onun en doğal, en cinsi, en fizyolojik ve karakteristik özelliği budur.²⁵

Avrupa'da olduğu gibi, bizde de genç kızlara "vâlidelik dersleri" verilmelidir. Fen ve irfanla donanmak vâlidelik hayatının en büyük kuvvetidir.²⁶

"... Bir memlekette vâlideler ne kadar münevver ve faziletkâr, sâhibe-i ma'lûmât ve iktidâr olur ise o memleketin istikbâli, terakkiyatı o nisbette te'mîn edilmiş olur..."²⁷

Raif Necdet'e göre, kadının cehaleti, insanlığa, sosyal hayata facia getirir. Bu yüzden kadınlar cehaletten kurtarılmalıdır. Kadınlar öncelikle, sağlığı koruma, hamilelik ve çocuk eğitimi konusunda bilinçlendirilmelidir.²⁸

İyi ve sağlıklı aileler, karı ve kocanın eğitim seviyelerindeki âhenkle kurulabilir.²⁹

Raif Necdet, ev içi dekorasyon işlerinde kadınların eğitilmiş olmasını savunur. Avrupa'daki ev dekorasyonlarının örnek alınabileceğini ileri sürer.³⁰

Güzel sanatlardan şiir ve müzik ile kadınlar arasındaki ilişkiye de yer veren yazar, kadınları bizzat birer şiire benzetir. Kadın olmasa idi şiir ve müzik de olmazdı.³¹

Raif Necdet, "Terbiye-i Nisvân" başlıklı denemesini, Alman ve İngiliz kız mekteplerindeki eğitim anlayışını takdir ederek bitirir.³²

Raif Necdet'e genç bir kız tarafından gönderilen mektup, o dönemde yetişen genç kızların genel anlamda hayattan beklentilerini yansıtmaktadır.

VATAN VE KADIN

Resimli Kitâb' da, Büyükkada Hanımlar Donanma İâne Cem'iyeti tarafından Ahmet Hikmet [Müftüoğlu]'e verdirilen hanımlara yönelik bir konferansın metnine de yer verilir.³³

'Hanım Efendiler' hitabıyla söze başlayan Ahmet Hikmet, vatanın her köşesinin hanımlar sayesinde bir cennete dönüşeceği inancı-

nı belirtir. Ahmet Hikmet'e göre, "Meçhûlâtı keşfeden âlimlerin, gönülleri titreten şairlerin, muhârebeler kazanan kumandanların, dünyâlara hükmeden hükümdârların, hatta... Şu Barbaros Hayreddînlerin, Turgut Reislerin gönüllerinin en derin köşelerinde bir sır, bir his vardır. İtiraf olunamayan o sır bir 'kadına yaranmak' hissidir."³⁴

Ahmet Hikmet'e göre, bir kadın gibi güzel, bir kadın gibi şefkatli olan vatanın selameti kadınların kuvveti ile sağlanacaktır. Dünya tarihinde nerede şefkatli, gayretli kadınlar varsa o memlekette fedakâr, vatanperver erkekler çıkmıştır.³⁵

Ahmet Hikmet vatanı "ana" gibi telakki eder ve hanımlara şöyle hitap eder: "Hanımlar!.. Vatan kadındır, kadınlıktır!.. Gülmeyiniz!.. Çünkü: Vatan babamızdır, 'peder-i vatan' demiyoruz... Vatan anamızdır, 'mâder-i vatan' diyoruz."³⁶

Donanmaya yardım amacıyla hanımlara yönelik verilen bu konferansta Ahmet Hikmet, kadınların vatan işlerinde vazifelerini iki kısma ayırır: Maddi ve manevi destek. Manevi destek şefkat, maddi destek hamiyettir. Şefkat, erkekleri teselli ederken hamiyet teşvik edecektir. Biri gözyaşlarını silecek, diğeri kanı kaynatacaktır.³⁷

Ahmet Hikmet, kadınlara yönelik konferansında Şark'ta yetişen büyük kadınların isimlerini de anar. Bağdâd Hâtun, Pâdişah Hatun, Râziye Sultan gibi kadınlar saltanat idare etmiş, ordu kumanda etmişlerdir. Bizim tarihimizde de âlim, fâzıl ve şâir hanımlarla birlikte yönetimde söz sâhibi Nurbanu Sultan, Tarhan Hatice Sultan, Dilaşup Sâliha Sultan, Muazzez Sultan, Mihrîşah Sultan gibi kadınlar yetişmiştir.³⁸

Ahmet Hikmet, kadınları barış elçisi olarak görür ve sözlerini şöyle noktalar:

"Bugün güzel mukaddes vatanımızın selâmeti için birer meleku'ssiyâne gibi kanad açan kadınlarımızı bundan sonra bütün dünyanın saâdeti için 'harb-i dev'lerini teshîr eden, zabteden 'sulh perileri' olduklarını görmekle itilâ edeceğiz. İftihâr edeceğiz."³⁹

KADINLARIN HUKUKU

*Resimli Kitâb'*ın ellinci sayısında Ebüssüreyya Sâmi imzasını taşıyan 'Nisvânın Ricâle Tagallübü' başlıklı makale, bizde kadınların hukukunu tarih çerçevesinde ele alıp değerlendiren bir makaledir.⁴⁰

Resimli Kitâb' da daha önce yer verilen Avrupa'da kadınların hak elde etme ile ilgili mücadelelerini anlatan seri yazılar, Ebüssüreyya

Sâmi Bey'in dikkatini çeker. "Nisvânın Ricâle Tagallübü" başlıklı makale, "İngiltere sufragetlerinin kulakları çınlasın!" alt başlığı ile Osmanlı kamuoyunun dikkatine sunulur.⁴¹

Ebüsüreyya Sâmi Bey, bu makaleyi yazma gerekçesini şöyle ifade eder:

"Hukûk-ı nisvân! Hukûk-ı nisvân! diye feryâdlar koparılan asr-ı hâzırın kısm-ı ahîrinde, İngiliz sufragetlerinin istirdâd-ı hukûk için önlerine gelen cam, çerçeve, kafa, beyin kırdıkları, parçaladıkları sırada edvâr-ı sâlifede Osmânî nisvânının, nasıl isti'mâl-i hukûk eylediklerini, hatta hukûk-ı ricâli bile nasıl mini mini ayakları altına aldıklarını görmek, onu tedkîk etmek fâideden hâlf olamaz zannında bulundum. İşte bu zann beni -sufragetlere ithâfen- şu makaleyi karalamağa sevk etti."⁴²

Ebüsüreyya Sâmi Bey, Osmanlı saltanatında, kadınlara ve kadınlığa en fazla kuvvet verilen zamanların, Sultan İbrahim saltanatı ile Sultan IV. Mehmet saltanatının ilk zamanları olduğunu söyler. Bu zaman zarfında kadınların her alanda nüfuzu artmıştır.

Ebüsüreyya Sâmi Bey, Sultan İbrahim'in kadınlar elinde ne derece mağlup olduğu ile ilgili bilgileri *Naima Tarihi'*nden alıntılarla aktarır. Kadınlar saltanatının hüküm sürdüğü Sultan İbrahim zamanında sarayda refah yaşanırken saray dışında her şey perişandır. Osmanlı perişan günler yaşamaktadır. Ekonomik dengeler alt üst olur. *Naima Tarihi'*nde bu konu ile ilgili notlar da dikkati çekmektedir.⁴³

Memur atamalarında liyakat esasının da gözetilmediği bir dönemde yaşayan bir Osmanlı şairi bu durumu şu güzide beyiti ile ifade etmiştir:

*Emîrân-ı sancak be-hükûm-i zamân
Dilenci alemdâra döndü hemân*⁴⁴

Sarây-ı Hümâyûn'da kadınların saltanatı sürerken vilayetlerde yönetim ve ekonomi darmadağın bir hâl alır. Ebüsüreyya Sâmi Bey, *Nâima Tarihi'*nden o zamanın vilayet ahvalini anlatan şu satırlara yer verir:

"Reâya pâymâl ve hazîne berbâd olup Âsitâne'de menâsib ve mesâlih zımında alınan rüşvetten gayrı paşalara ve beylere mansıplarında nice türlü tekâlif birbirin teâküb edip âlemin ihtilâli göründü. Ve cüz'î bahâne ile Mısır ve Bağdâd ve sâir Bîlâdda ulaklar gidip menzil-i cevri bir taraftan karyeleri harâba verdi hâsılı Âsitâne'de ve taşrada her gün zuhûr eden tekâlif-i günâğundan a'lâ ve ednâ ciğer-hûn olmuşlar idi."⁴⁵

Ebüssüreyyâ Sâmi Bey, Osmanlı saray yönetiminde kadınların saltanat sürdüğü ve her şeyin bozulmaya yüz tuttuğu Sultan İbrahim zamanında, toplumu içten içe kemiren üfürükçülük faaliyetleri ve zararlarına da yer verir.⁴⁶

Ebüsüreyya Sâmi Bey, makalesini, kendi zamanındaki kadınlığın ilerleme kaydettiğini, kadınlar için kadın haklarının eski zamanlarda istenilen haklardan farklı olduğunu belirterek noktalar.⁴⁷

SOSYAL HAYATTA KADIN

Resimli Kitâb' da kadınların sosyal hayattaki yeri ve önemine dikkat çeken makalelerden birisi Ubeydullah Esad tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalenin başlığı "Kadınlarımızın Mevki-i İctimâisi" başlığını taşır.⁴⁸

Ubeydullah Esad, bizde "mevki-i ictimâi" sözünden sadece erkeklerle ilgili konuların akla geldiğine dikkati çeker. Memuriyetler, rütbeler, nişanlar, imtiyazlar vs. bu tabirin hatırlattığı şeylerdir. Bu tabir; kadınlarımızın, validelerimizin, hemşirelerimizin, zevcelerimizin medeni haklarından söz ettirecek genişlikte değildir.⁴⁹

Ubeydullah Esad, kadınlarımızın sadece ortalık süpürmek, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, çocuklara bakmak vs. gibi erkeklerin yarım saat dayanamayacakları hizmetler için yaratılmış olduğu düşüncesine karşı çıkar.⁵⁰

Yazara göre, kadınların ev içinde bir hizmetkâr olarak tasavvur edilmesi son derece yanlıştır. Bu, onların insan olarak hürriyetlerinin sınırlandırılması anlamına gelir. II. Meşrutiyet öncesinde kadınlarımızın maruz kaldıkları hakaretler, zulümler, adilikler henüz unutulmamıştır. II. Abdülhamid saltanatı kadınlarımızın ezilmesine yol açmıştır. Vatanın değişik bölgelerinden zorla kopartılan Çerkes kızları, yaldızlı kapıların önüne, beyaz mermer merdivenlerin üzerine dökülmüştür. II. Abdülhamid'in saltanat yılları, kadınlarımız için, "siyâh sahîfe"dir.⁵¹

"Yaşasın hürriyet, kahrolsun zulüm ve istibdâd" naralarının atıldığı II. Meşrutiyet devri de yazara göre, kadınlar için umulan medeni ve insani hakları getirememiştir. Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişiy-le birlikte kadınlarımız, en doğal haklarını elde etmeye başlamıştır.⁵²

Kadınların sürekli haksızlıklara maruz kalması cehalet ve taassup neticesinden kaynaklanmaktadır.⁵³

Tesettür meselesi yüzünden zabıta ile kadınlar karşı karşıya gelmiştir. Sokakta, çarşıda açık saçık gezen ahlaken düşük kadınlar yüzünden diğer kadınlar da cezalandırılmaktadır.⁵⁴

Yazar; erkeklerin kadınlar üzerindeki baskıcı kontrollerinden de söz ederek kadınların giyiminden, şemsiye tutuşundan, yürüyüşünden çok farklı manalar çıkarıldığını vurgular.⁵⁵

Sosyal hayatta, kadınlar için öngörülebilecek tek düze bir elbise, farklı kültür çevrelerinde çok farklı algılanacağı için, uygun düşmemektedir.⁵⁶

Kadın giyim tarzı, tıpkı erkeğin giyim tarzı gibi medeniyet ilerledikçe çağa ve çevreye uygun olmalıdır. Bu giyim tarzı “adâb-ı diniye ve âdât-ı milliyemiz” için de uygun olmalıdır. Medeni bir asırda, kadınların çuval içinde gezmelerine asla tahammül edilemez.⁵⁷

Ubeydullah Esad, makalesinin son satırlarında kadınlardan her türlü sorunları için *Resimli Kitâb*'da yazı yazmalarını, çeşitli dernek kurmalarını önerir. Gerekirse onların sesi olabilecek bir gazeteyi de yayımlama sözü verir.⁵⁸

Resimli Kitâb'ın 28. sayısında yer alan Ubeydullah Esad'ın “Kadınların Mevki-i İctimâisi” başlıklı yazısını üç kadın yazar, hemen 29. sayıda değerlendirir.

Bu değerlendirme-cevap yazılarından ilki, Selânik Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniye adına Zekiye Hanım tarafından yazılan “Arz-ı Teşekkür” başlıklı yazıdır. İkincisi, Selânik Mekteb-i Terakkî Yatılılar Kısmı muallimlerinden Aliye Hanım tarafından gönderilen “Kadınların Mevki-i İctimâisi Münâsebetiyle” başlıklı yazıdır. Üçüncüsü, Kadıköy'den Vesime Nimet tarafından gönderilen “Kanayan Derdlerimizden” başlıklı mektuptur.⁵⁹

Zekiye Hanım, *Resimli Kitâb*'ın 28. sayısında yayımlanan “Kadınlarımızın Mevki-i İctimâisi” başlıklı makaleden duyduğu memnuniyeti dile getirir. Makalenin kadın haklarını savunan düşünceler içermesi Zekiye Hanım'ı memnun eder. Makalenin bütün satırları “ezilmekten muztarib olan” bütün kadınlar için minnet ve şükran duygularını uyandırır.⁶⁰

Zekiye Hanım'a göre de bir milletin yükselmesi yalnız siyasi inkılapla sağlanamayacaktır. Sosyal inkılap zorunludur. Kadınların ilerlemesine taraftar olanların sayısı çok azdır. Kadınların evde mahsur yaşamalarını isteyenler çoğunluğu teşkil etmektedir. “Tesettür-i nisvân” sürekli farklı yorumlara maruz kalan müzmin bir hastalık durumundadır. Bu konuda, yüce makamlardan çıkan emir-

nâme-i resmîyeler namuslu kadınların kalplerinde derin yaralar açmıştır. İslam kadınları maruz kaldıkları gizli veya açık hakaretler altında ezilerek, köşeye çekilerek yaşamaktadır. Her teşebbüsleri cehalet ve tasassupla engellenmektedir.⁶¹

Zekiye Hanım, cemiyetler oluşturduklarını, sanayihâneler te'sîs ettiklerini, fakir kadınları eğittiklerini belirttikten sonra, bütün bunların vatana nâçizâne bir hizmetten başka bir mâhiyetinin olmadığını söyler. Çalışmalarının kadınların haklarını savunmaya, hürriyetlerinin elde edilmesine bir fayda sağlamadığını düşünmektedir. Kadın haklarını ve sorunlarını dile getiren mecmuaların kalıcı olmadığını ve birer birer kapandığını üzülen ifade etmektedir.⁶²

Aliye Hanım, Ubeydullah Esad Bey'e gönderdiği "Kadınların Mevki-i İctimâisi Münâsebetiyle" başlıklı mektubunda, *Resimli Kitâb'*in 28. sayısında yayımlanan kadınlığı ilgilendiren bir makale ile karşılaşmasından duyduğu memnuniyeti dile getirir.⁶³

Aliye Hanım'a göre, "... kadınları behre-dâr-ı ulûm ve maarif olmayan bir milletin terbiye-i umûmiyesinden noksan görülür. Hukûk-ı insânîye ve tabiyesinden hakkıyla istifâde eyleyen bir kadın vatana metîn, iyi ahlâklı ve her türlü şâibeden ârî bir kalble hüsn-i niyet sâhibi bir vücûd takdîm eyler."⁶⁴

Aliye Hanım, bütün kadınlara, erkeklerin kadınların ilerlemesi yolundaki faaliyetleri için destek çağrısında bulunur. Yine bütün kadınların felaketlerini, elemelerini *Resimli Kitâb'*da ifade ederek haklarını elde etmeye çağırır.⁶⁵

Aliye Hanım, Ubeydullah Esad'a, yazmış olduğu makaledeki düşünceleri için samimi bir teşekkür de sunar.⁶⁶

Kadıköy'den yazan Vesime Nimet, *Resimli Kitâb'*da yayımlanan makale yüzünden kadınların gazete bayilerine dergiyi satın almak için özlemle gittiklerini, kendi aralarında bu makaleyi gözden geçirdiklerini dile getirir.⁶⁷ Vesime Nimet, *Resimli Kitâb'*daki makalenin başlığını arkadaşı okuyunca bu başlıktaki kavramı Cennet-i Anka kuşuna benzetir. İsmi olan, kendisi görülmeyen bir kuş... Yazı kendisini fikren, ruhen sarsar. Arkadaşı ile kısa bir bakışmalarından, "taaccüb, meserret, ye's, elem, ıztırab, ümîd, hüsrân, merhamet, tevekkül" duyguları sızar.⁶⁸

SONUÇ

II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918), Osmanlı-Türk düşünce dünyasında daha önce beliren düşünce akımlarının (Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Turancılık) iyice alevlendiği bir dönemdir.

Osmanlı-Türk düşünce kamuoyu, Avrupa'da kadınların gündeme getirdiği feminizm mücadelelerini yakından takip etmiş; Avrupa'daki feminist hareketlerin gidişatı hakkında Osmanlı toplumunu çeşitli yayın organları ile bilinçlendirmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde, kadınlara yönelik ve bizzat kadınların da rol aldığı dernekler kurulmuş; çeşitli gazete ve dergiler yayımlanmıştır. Osmanlı-Türk düşünce kamuoyundaki 'feminizm' tartışmaları, sadece kadınlara yönelik çıkartılan *Demet*, *Millet*, *Kadın Mecmuası*, *Mehâsin*, *Kadın*, *Kadınlar Dünyası* gibi organlarda tartışılmayıp dönemin *İctihâd*, *Sebilürreşâd*, *Resimli Kitâb*, *Şehbâl* gibi dikkati çeken dergilerinde de söz konusu tartışmalar yapılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde kadın meselelerine bakışta Prof. Tarık Zafer Tunaya'nın da çok yerinde bir tespitiyle, "Kadın meselesi millî bir iktisat ve kültür meselesi olarak ele alınır."⁶⁹

II. Meşrutiyet sonrasında yayımlanan *Resimli Kitâb* mecmuası, düşünce çizgisi Batıcılık olan Osmanlı-Türk münevverlerinin yazılarını içermektedir. *Resimli Kitâb*'daki kadın konulu makalelerden de anlaşılacağı üzere, kadınlar, modern toplumun ayrılmaz bir parçası gibi görülmüştür. Kadınların seçme ve seçilme hakları konusunda Cumhuriyet dönemine düşünce zemininde iyi bir birikim aktarılmıştır.

Cumhuriyet döneminde ve günümüzde kadınların medeni ve sosyal haklarında kanunen sağlanan haklarda, II. Meşrutiyet dönemindeki feminizm tartışmalarının belirleyici, hızlandırıcı ve yönlendirici etkileri açık olarak görülmektedir. II. Meşrutiyet dönemindeki feminizm tartışmalarının hâlâ günümüzde de tartışlageldiğini basın-yayın organlarından rahatlıkla izlemekteyiz.

Türkiye'de, birçok aydının ortak görüşüne göre, kadın haklarının Atatürk tarafından 'tepeden inme olarak verildiği' tezi, haksız ve yanlış görülmektedir.⁷⁰

Cumhuriyet dönemi aydın tabakasının şiir, roman, hikâye, makale vs. aracılığıyla yürüttüğü, katıldığı, kadına bakış açısında II. Meşrutiyet'in birikimini göz ardı edemeyiz.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Peyami Safa, Halide Edip Adıvar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken gibi aydınlarımızın eserleri üzerinde yapılan araştırma ve inceleme yazıları da II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e intikal ettirdiği birikimi yansıtır.⁷¹

DİPNOTLAR

- 1 N. Ahmet Özalp, "Resimli Kitâb ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not", *Simurg*, S. 2-3, Ekim 2000, s. 84-112.
- 2 Bu çalışmada, konunun sınırlandırılması amacıyla sadece bu makaleler değerlendirme kapsamına alınacaktır. Kadın ve kadınlığa dair makalelerin künyeleri ileride verilecektir.
- 3 *Resimli Kitâb*'da Ertuğrul Oğlu imzasını taşıyan "Avrupa'da Kadınlara Hak" başlığı ile dokuz makale yayımlanır. Kemâleddin Bey, "İngiliz Kadınlarının İhtilâli" başlıklı makaleyi; Numan Asaf, "İngiltere'de Feminizm"; B. imzasıyla bir zat da "İngiltere'de Kadınların Hakk-ı İntihâbı" başlıklı makaleleri *Resimli Kitâb*'da yayımlatırlar.
- 4 Cemil Süleyman: Kadın Hilesi (küçük hikâye), Beni Terk Eden Kadına (mensur şiir), Kadın İntikamı; Emin Bülent: Bir Kadın (manzume); Fahire Osman: İnsaniyet ve Kadın (mensur şiir), Midhat Ömer: Osmanlı Kadın Mektupları, Hanım Mektupları; Sadiye Vefik: Bir Genç Kadının Defter-i Hatıratından.
- 5 "Feminizm", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, c. III, İstanbul, 1979, s. 186-187.
- 6 Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. bs., Ankara 1991, s. 62-77.
- 7 Emine Semiyeye, "Kıymet-i Neseviyet", *Resimli Kitâb*, S. 9, Haziran 1325, s. 880-885.
- 8 *Agm.*, s. 880-881.
- 9 *Agm.*, s. 881-885.
- 10 Zekiye, "Kadınlığa Dâir", *Resimli Kitâb*, Haziran 1328, s. 382-384.
- 11 *Agm.*, s. 382.
- 12 *Agm.*, s. 382.
- 13 *Agm.*, s. 382.
- 14 *Agm.*, s. 383.
- 15 *Agm.*, s. 383.
- 16 *Agm.*, s. 383.
- 17 *Agm.*, s. s.384.
- 18 Râif Necdet, "Terbiye-i Nisvân", *Resimli Kitâb*, c. 1, S. 5, Kânûnusani 1324, s. 439-447.
- 19 *Agm.*, s. 439.
- 20 *Agm.*, s. 439.
- 21 *Agm.*, s. 442.
- 22 *Agm.*, s. 442.
- 23 *Agm.*, s. 442.
- 24 *Agm.*, s. 442.
- 25 *Agm.*, s. 442.
- 26 *Agm.*, s. 442.
- 27 *Agm.*, s. 443.
- 28 *Agm.*, s. 443.
- 29 *Agm.*, s. 443.
- 30 *Agm.*, s. 445.
- 31 *Agm.*, s. 446.
- 32 *Agm.*, s. 447.
- 33 Ahmet Hikmet, "Bir Konferans", *Resimli Kitâb*, c. 4, S. 23, Ağustos 1326, s. 903-907.
- 34 *Agm.*, s. 903.
- 35 *Agm.*, s. 903.
- 36 *Agm.*, s. 903.
- 37 *Agm.*, s. 906.
- 38 *Agm.*, s. 906.
- 39 *Agm.*, s. 907.
- 40 Ebüssüreyya Sâmî, "Nisvânın Ricâle Tagallübü", *Resimli Kitâb*, c. 9, S. 50, Ağustos-Eylül 1329, s. 193-204.
- 41 *Agm.*, s. 193.
- 42 *Agm.*, s. 193.

- 43 *Agm.*, s. 193-194.
 44 *Agm.*, s. 201.
 45 *Agm.*, s. 201.
 46 *Agm.*, s. 203-204.
 47 *Agm.*, s. 204.
 48 Ubeydullah Esad, "Kadınlarımızın Mevki-i İctimâisi", *Resimli Kitâb*, c. 5, S. 28, Mart 1327, s. 281-296.
 49 *Agm.*, s. 281.
 50 *Agm.*, s. 281.
 51 *Agm.*, s. 284-285.
 52 *Agm.*, s. 286-287.
 53 *Agm.*, s. 289.
 54 *Agm.*, s. 290-291.
 55 *Agm.*, s. 292.
 56 *Agm.*, s. 293.
 57 *Agm.*, s.293.
 58 *Agm.*, s.296.
 59 *Resimli Kitâb*, S. 29, Nisan 1327, s. 426-428.
 60 *Agm.*, s. 426.
 61 *Agm.*, s. 426-427.
 62 *Agm.*, s. 427.
 63 *Agm.*, s. 427.
 64 *Agm.*, s. 427.
 65 *Agm.*, s. 428.
 66 *Agm.*, s. 428.
 67 *Agm.*, s. 429.
 68 *Agm.*, s. 429-430.
 69 Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c. III, İstanbul 1985, s. 859.
 70 Ayşe Saktanber, "Kemalist Kadın Hakları Söylemi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, İletişim Yayınları, c. II, İstanbul, 2001, s. 325.
 71 Fatmagül Berktaş, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgisinin Kurgulanışı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İletişim Yayınları, c. III, İstanbul, 2002.

KAYNAKÇA

- Berktaş, Fatmagül, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgisinin Kurgulanışı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İletişim Yayınları, c. III, İstanbul, 2002.
 Ebüssüreyya Sâmî, "Nisvânın Ricâle Tagallübü", *Resimli Kitâb*, c. 9, S. 50, Ağustos-Eylül 1329.
 Emine Semiyê, "Kıymet-i Neseviyet", *Resimli Kitâb*, S. 9, Haziran 1325.
 Güzel, Şehmus, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c. III, İstanbul, 1985.
 Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. bs., Ankara, 1991.
 Müftüoğlu, Ahmet Hikmet, Bir Konferans, *Resimli Kitâb*, c. 4, S. 23, Ağustos 1326.
 Özalp, N. Ahmet, "Resimli Kitâb ve Buldurusu Hakkında Birkaç Not", *Simurg*, S. 2-3, Ekim 2000.
 Râif Necdet, "Terbiye-i Nisvân", *Resimli Kitâb*, c. 1, S. 5, Kânûnusani 1324.
Resimli Kitâb, S. 29, Nisan 1327.
 Saktanber, Ayşe, "Kemalist Kadın Hakları Söylemi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, İletişim Yayınları, c. II, İstanbul, 2001.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Feminizm", Dergâh Yayınları, c. III, İstanbul, 1979. 186-187.
 Ubeydullah Esad, "Kadınlarımızın Mevki-i İctimâisi", *Resimli Kitâb*, c. 5, S. 28, Mart 1327.
 Zekiye, "Kadınlaşma Dâir", *Resimli Kitâb*, Haziran 1328.